

ДІЄСЛОВО

Дієслово – самостійна частина мови, що називає **дію** або **стан** предмета й відповідає на питання **що робити? що зробити?**: просити, написати, любити.

Морфологічні ознаки:

- вид (доконаний, недоконаний);
- спосіб (дійсний, умовний, наказовий);
- час (теперішній, минулий, майбутній);
- число, особа (у теперішньому та майбутньому часі) або рід (у минулому часі).

Синтаксична роль. У реченні дієслово найчастіше є **присудком**: Шепче за вікнами сад. Інфінітив може бути й **іншим членом речення**: Життя прожити – не зливу перестояти. Любить людей мене навчила матір. Наближається година вирушати в дорогу. Дерево злізло на скелю погрітися.

Форми дієслова

Форма	Що означає	Питання	Морфологічні ознаки	Приклади
Інфінітив (неозначена форма)	дію або стан предмета без вказівки на рід, особу, час, число, спосіб	що робити? що зробити?	незмінність	побілити, здійснювати
Особові	дію або стан предмета	що робить? що роблю? що робиш? тощо	особа, число, рід, час, спосіб	побілила, здійснять
Безособові	дію або стан безвідносно до її виконавця	що відбувається? що зроблено?	незмінність	хмариться, здійснено, пошито
Дієприкметник	ознаку предмета за дією або станом	який? яка? яке? які?	рід, число, відмінок	побілилий, здійснений
Дієприслівник	додаткову дію або стан	що роблячи? що зробивши?	незмінність	біліючи, здійснивши

Види дієслова

Вид дієслова	Дія, яку позначає	Питання	Форма	Приклади
Доконаний	завершена, обмежена в часі	що зробити?	інфінітив	зрозуміти
		що зробив? що зробила? тощо	минулий час	зрозумів, зрозуміла
		що зроблю? що	майбутній час	зрозумію,

		зробиш? тощо	(проста форма)	зрозумієш
Недоконаний	не завершена, не обмежена в часі	що робити?	інфінітив	розуміти
		що робив? тощо	минулий час	розумів, розуміла
		що робить? тощо	теперішній час	розуміє, розуміють
		що робитиме? тощо	майбутній час (складна, складена форма)	розумітиму, буду розуміти

Зауважте!

- Дієслова доконаного та недоконаного видів здебільшого утворюють видові пари: *здобути – здобувати, скликати – склика́ти, брати – узяти*. Окремі дієслова видових пар не утворюють: *сподіватися, схаменутися*.
- У минулому часі в однині дієслова змінюються за родами: *приніс, принесла, принесло; малював, малювала, малювало*.
- При дієвідмінюванні дієслів відбувається чергування приголосних.

I дієвідміна	г – ж	<i>могти - можу</i>
	к – ч	<i>текти – течу</i>
	х – ш	<i>колихати – колишу</i>
	з – ж	<i>казати – кажу</i>
	с – ш	<i>тесати – тешу</i>
	т – ч	<i>хотіти – хочу</i>
	ск – щ	<i>полоскати – полощу</i>
	ст - щ	<i>свистати – свищу</i>
	губний – губний + л	<i>сипати – сиплю</i>
II дієвідміна	с – ш	<i>просити – прошу</i>
	з – ж	<i>возити – вожу</i>
	т – ч	<i>тремтіти – тремчу</i>
	д – дж	<i>водити – воджу</i>
	ст - щ	<i>постити – пощу</i>
	зд – ждж	<i>їздити – їжджу</i>
	губний – губний + л	<i>любити – люблю</i>

Дієвідміни дієслів

Визначати дієвідміну дієслів треба для того, щоб установити правильні особові закінчення.

Отже, дієслова **I дієвідміни** в особових закінченнях мають літеру **е (є)**: *можеш, чаруєш, кличемо, пишете*, а **II дієвідміни** – літеру **и (ї)**: *шумиш, стоїть, боїмося, варите, возите*.

Два способи визначення дієвідміни дієслова.

I спосіб – за закінченнями 3-ї особи множини

-уть, -ють – I дієвідміна (пишемо, пишеш, пишуть) – **е (є)**;

-ать, -ять – II дієвідміна (любимо, любиш, люблять) – **и (ї)**.

II спосіб – за основою інфінітива (частина слова без -ти)

Дієвідміна	Умова	Приклади
II	Якщо дієслово в інфінітиві має <ul style="list-style-type: none"> • суфікси -и-, -і- (-ї-) • після ж, ч, ш, щ суфікс -а- які зникають і 1-й особі однини	Клеїти (клею) – і випадає; мовчати (мовчу) – а після шиплячого випадає; стелити (стелю) – и випадає
I	Усі інші дієслова: <ul style="list-style-type: none"> • з іншими суфіксами • з суфіксами -и-, -і- (-ї-), які зберігаються • із суфіксом -а- не після шиплячих	колоти (відсутні згадувані суфікси); біліти (білю) – і зберігається; сипати – а не після шиплячого
Виятки	<i>хотіти, гудіти, іржати, ревіти, сопіти</i> – I дієвідміна <i>бігти, спати, стояти, боятися</i> – II дієвідміна	

Дієвідмінювання дієслів **дати, їсти, ..повісти, бути**

Дієслова **дати (продати), їсти (доїсти), ..повісти (розповісти, доповісти)** і похідні від них **не належать** до дієвідмін, бо мають форми **давньої системи дієвідмінювання**.

	Однина			Множина		
1-а ос.	дам	їм	відповім	дамо	їмо	відповімо
2-а ос.	даси	їси	відповіси	дасте	їсте	відповісте
3-а ос.	дасть	їсть	відповість	дадуть	їдять	відповідять

Видові пари таких дієслів (**давати, доїдати, заповідати** тощо) дієвідмінюються за сучасним зразком: **давати – даю, даєш, дає, даємо, даєте, дають** тощо.

Способи дієслів

Спосіб	Що виражає	Питання	Як змінюється	Приклади
Дійсний	дійсну, реальну дію	що робить? що зробив? що робили? тощо	за родами та числами (минулий час), за особами та числами (теперішній час, майбутній час)	сказав, шукаю
Умовний	бажану, можливу за певних умов дію	що робив би? що зробив би?	за числами та родами	сказав би, шукали б
Наказовий	спонукання до дії (наказ, прохання тощо)	що роби? що зроби?	за числами й особами	скажи, шукаймо

Наказовий спосіб дієслова

Особа	Однина	Множина
1-а	-----	скажімо, шукаймо
2-а	скажи, шукай	скажіть(скажіте), шукайте
3-я	хай (нехай) скаже хай (нехай) шукає	хай (нехай) скажуть хай (нехай) шукають

Зауважте!

- 1.Творення форми наказового способу за допомогою часток **давай, давайте не відповідає** літературній нормі: *давай зупинимось, давайте читати* (використовують лише в розмовному стилі).
2. Інколи дієслова у формі одного способу вживають у значенні іншого способу: *Чи не допоміг би ти мені з перекладом?* (умовний у значенні наказового). *Усі чекають мене на подвір'ї школи!* (дійсний у значенні наказового). *Стояти струнко!* (інфінітив у значенні наказового способу) тощо.